

De plaats van cultuur in de opvoeding

Een studie naar het belang dat ouders hechten aan culturele competenties en participatie bij hun adolescente kinderen

Sofie Beunen¹, Jessy Siongers^{*1} & John Lievens¹

Samenvatting

Onderzoek toonde meermaals aan dat deelname aan sociale en culturele activiteiten op jonge leeftijd positieve effecten heeft op participatie doorheen de levensloop en de opbouw van sociale en culturele competenties. Verder wijst onderzoek op de vooraanstaande rol die ouders vervullen als begeleider naar participatie. Op basis van etnografisch veldwerk stelt Lareau (2003) dat deze sturing klassegebonden is en dat vooral middenklassenouders de opvoedingsstijl die zij als ‘*concerted cultivation*’ benoemt, toepassen. We testen in deze bijdrage via grootschalig surveyonderzoek Lareaus these in de Vlaamse context. Er wordt nagegaan in welke mate de plaats die ouders geven aan cultuur en participatie in de opvoeding, klassen- en gendergebonden is, alsook of die verschilt naargelang het participatiegedrag van de ouders zelf.

Daartoe wordt gebruikgemaakt van een dataset van 1.980 ouders met kinderen op secundaire schoolleeftijd. De multilevelanalyses wijzen uit dat de (receptieve) participatiegraad van de ouders de sterkste determinant is voor het hanteren van een culturele opvoedingsstijl. Daarnaast hebben vooral de culturele componenten van sociale klasse (opleidingsniveau, afstudeerrichting, jobinhoudelijke kenmerken) een effect. Zij bepalen in sterke mate of ouders cultuur belangrijk vinden in de opvoeding en of ouders hun kinderen ook effectief gaan sturen naar meer participatie in de vrijetijdsbesteding. De economische of meer materiële aspecten (beroepsstatus, beroepsstatuut en inkomen) zijn niet gerelateerd aan de mate waarin ouders cultuur belangrijk vinden. Wel hebben ze nog een effect op de daadwerkelijke sturing van het vrijetijdsgedrag. Hoewel mannen en vrouwen culturele eigenschappen even belangrijk achten, is er in zekere mate sprake van *gendered cultivation*, waar vrouwen cultuur meer stimuleren in de opvoeding dan mannen.

Kernwoorden

culturele opvoeding, socialisatie, participatie, cultureel kapitaal, *concerted cultivation*

* jessy.siongers@ugent.be

1 Vakgroep Sociologie, Universiteit Gent

Inleiding

Onderzoek toonde al meermaals aan dat participatie op jonge leeftijd de kans vergroot op levenslang participeren, alsook dat het zorgt voor de opbouw van sociale en culturele competenties (DiMaggio & Useem, 1978; Nagel, 2002; Siongers, Beunen, Van Steen, Willekens & Lievens, 2015; Siongers & Smits, 2014). Door cultureel actief te zijn, verbreden kinderen en jongeren hun horizon en ontwikkelen ze eigenschappen als verbeelding, innovatief denken en creativiteit die binnen een schoolcontext en in de samenleving in het algemeen sterk gewaardeerd worden (Winner, Goldstein & Vincent-Lancrin, 2013).

Daarnaast wijst onderzoek naar participatie bij jongeren op de belangrijke invloed van ouders en het gezinsmilieu (de Graaf & Kalmijn, 2001; Ganzeboom & de Graaf, 1991; Nagel, 2002; Nagel & Ganzeboom, 2002; Siongers, 2007; Van Eijck, 1997; Willekens, Daenekindt & Lievens, 2014; Willekens & Lievens, 2014). Die ouderlijke invloeden verlopen via verschillende wegen. Onder meer de invloed van de socio-economische context op participatie is reeds veelvuldig in kaart gebracht (zie bv. de Graaf & Kalmijn, 2001; Ganzeboom & de Graaf, 1991; Ganzeboom, 1989; Yaish & Katz-Gerro, 2012). Opgroeien in een financieel minder welstellend gezin, bijvoorbeeld, kan met zich meebrengen dat bepaalde participatievormen minder bereikbaar zijn. Het is de factor waarop cultuurbeleid zich lange tijd focuste, omdat er relatief makkelijk op ingespeeld kan worden.

Uit onderzoek blijkt evenwel dat de culturele condities waarin men opgroeit mee(r) bepalend zijn voor de cultuurdeelname. Daarmee verwijst men zowel naar de rol van opleiding (van de ouders), als naar socialisatieprocessen binnen het gezin (Mohr & DiMaggio, 1995; Nagel, 2002; Nagel & Ganzeboom, 2002). Deze socialisatieprocessen vinden zowel bewust als onbewust plaats. Eerder onbewust verloopt dit via processen van sociaal leren en *modeling*, waarbij kinderen het gedrag dat ze waarnemen bij hun belangrijkste rolmodellen (in casu de ouders) als voorbeeld hanteren en gaan reproduceren (Bandura & Walters, 1969). Daarnaast verloopt de ouderlijke sturing ook via bewuste en doelgerichte aanwijzingen (Notten & Kraaykamp, 2009; Notten, Kraaykamp & Konig, 2012; Siongers, 2007). Ouders sturen hun kinderen vaak in een bepaalde richting om welbepaalde vrijetijdsinteresses te ontwikkelen en ondersteunen de uitvoering van deze activiteiten. Lareau (2003) lanceerde in dat kader de term '*concerted cultivation*' om de opvoedingsstijl te benoemen, waarbij ouders een strak activiteitschema bijhouden voor hun kinderen.

In deze bijdrage worden aan de hand van kwantitatieve gegevens en multivariate analyses deze (culturele) opvoedingsstijlen, geïnspireerd op het werk van Lareau, bij Vlaamse ouders bestudeerd. Vaak wordt die ouderlijke sturing eerder onrechtstreeks gemeten via een bevraging van de kinderen. In deze bijdrage werken we op basis van een directe meting bij ouders (met kinderen in het secundair onderwijs). We bestuderen dit op twee manieren. Of men kinderen stimuleert tot participatie, wordt namelijk sterk bepaald door het belang dat men hecht aan culturele competenties en participatie in de opvoeding. Daarom gaan we in eerste instantie na of ouders

culturele eigenschappen belangrijk achten in de ontwikkeling van hun kind. Daarnaast bekijken we of ouders hun kinderen ook daadwerkelijk stimuleren tot participatie. Voor beide indicatoren gaan we na of deze klassen- en/of gendergebonden zijn en/of afhankelijk zijn van de eigen actieve of receptieve cultuurparticipatie. We focussen daarbij op zowel de economische, als inhoudelijke en culturele aspecten van sociale klasse. Gegevens die in 2013 werden verzameld bij 1.980 ouders van leerlingen in het secundair onderwijs vormen de basis van dit onderzoek. Op basis van dit grootschalige onderzoek naar opvoedingsstijlen en participatie kan Lareaus (2003) these van de klassengebonden *concerted cultivation* voor het eerst op een grote populatie in een Vlaamse context worden onderzocht.

Theoretische achtergrond

Van natuurlijke groei tot georkestreerde cultivatie?

In *Unequal childhoods* beschrijft Lareau (2003) op basis van etnografisch onderzoek de opvoedingsstijlen van middenklassen- en arbeidersklassengezinnen in de Verenigde Staten. Ze stelt vast dat de sociale context waarin men opgroeit van cruciaal belang is voor de ontwikkeling van leefgewoonten in gezinnen en de opvoedingsstijlen die ouders hanteren. De opvoedingsstijl die Lareau bij arbeidersklassenouders terugvond, typeerde ze als *the accomplishment of natural growth*. Een goede ouder zijn, omhelst niet meteen de plicht om verschillende interesses bij kinderen te cultiveren, maar bestaat erin kinderen gewoon kind te laten zijn en hun als ouder de nodige autonomie te geven. Buitenspelen en ravotten met kinderen uit de buurt of de familie zonder dat ouders steeds nauwlettend alles opvolgen, is op die manier een van de meest beoefende naschoolse activiteiten. De werelden van kinderen en volwassenen vormen daarbij twee gescheiden leefwerelden. Bewust of onbewust schenken deze ouders weinig of geen aandacht aan de georganiseerde buitenschoolse activiteiten, vaak omdat ze er het nut niet van inzien of er de middelen niet toe hebben. Materiële condities zijn in het werk van Lareau (2003) dan ook zeer sterk verbonden met verschillen in de culturele logica van opvoeden. De variatie in economische beperkingen zorgt voor de grootste verschillen in opvoeding en vrijetijdsbesteding. Verschillende arbeidersklassengezinnen geven in haar studie de kostprijs van georganiseerde buitenschoolse activiteiten op als drempel voor participatie.

In de middenklassengezinnen stelt Lareau daarentegen vast dat ouders hun kinderen net sterk aanzetten tot deelname aan het gestructureerde vrijetijdsleven. Kinderen uit middenklassengezinnen participeren frequent aan sport- en muziekactiviteiten, jeugd- en andere verenigingen. Het gezinsleven wordt daardoor vaak gedirigeerd door een hectisch tijdschema van activiteiten, vanuit de overtuiging dat participatie bijdraagt tot de ontwikkeling van relevante competenties. Naast verschillen in vrijetijdsbesteding beschrijft Lareau ook opmerkelijke verschillen in communicatie.

Middenklassenouders maken frequent en systematisch gebruik van verbale onderhandelingen. Eerder dan autoritair op te treden, maken ze gebruik van onderhandelende interacties met hun kinderen. Op die manier willen ze enerzijds hun kinderen inspraak geven in hun vrijetijdsbesteding, maar dagen ze hen anderzijds ook meer uit om hun vrijetijdskeuzes te verantwoorden. Via deze gesprekken kunnen ouders ook meegeven wat ze zelf belangrijk vinden en door middel van onderhandeling en redenering tot een voor hen aanvaardbare beslissing komen. Lareau (2003) benoemt deze opvoedingsstijl *concerted cultivation*, waarmee ze het, bewust dan wel onbewust, sterk georkestreerde karakter van de vrijetijdsbesteding wenst te beklemtonen. Dit gebeurt vaak onbewust doordat ouders die zelf activiteiten uitoefenen, vertellen over de eigen ervaringen en voordelen hiervan (Charlene, 2006). Daarnaast vindt ook een meer bewuste vorm van sturing plaats, wanneer ouders bijvoorbeeld aangeven dat er voor bepaalde activiteiten geen geld is maar voor andere dan weer wel. Of doordat ouders hun kinderen naar bepaalde activiteiten willen brengen of vergezellen, maar minder of niet deze bereidheid vertonen voor andere activiteiten. Middenklassenouders hechten veel belang aan participatie in de opvoeding omdat ze hopen dat hun kinderen zo vaardigheden ontwikkelen die in het latere leven van pas zullen komen en die hun een voordeel geven ten opzichte van niet-participanten (Charlene, 2006). Het gegeven dat middenklassegezinnen sterker geloven in de voordelen van georganiseerde activiteiten voor hun kinderen is ondertussen ook door meerdere studies bevestigd (Anderson, Funk, Elliott & Smith, 2003; Bodovski & Farkas, 2008; Cheadle & Amato, 2011; Gracia, 2015; McCoy, Byrne & Banks, 2012; van Hek & Kraaykamp, 2015).

We verwachten daarom dat:

1. *De materiële/economische component van sociale klasse een positief effect heeft op concerted cultivation, of meer specifiek:*
  - a. *Hoe hoger het beschikbare gezinsinkomen, de beroepsstatus en het -statuut van de ouders, hoe meer ouders culturele competenties belangrijker vinden en participatie stimuleren in de opvoeding.*

De culturele componenten van sociale klasse

Lareaus studie (2003) situeert zich in de Verenigde Staten, waar een meer liberaal beleid economisch kapitaal wellicht meer bepalend maakt. Lareau is zich evenwel bewust van de specifieke context van de hedendaagse Amerikaanse samenleving. Zij geeft aan dat in West-Europese landen financiële aspecten weleens minder invloed zouden kunnen hebben omdat men in deze landen meer kan terugvallen op sociale hulpbronnen en voorzieningen (Lareau, 2003). Daarnaast is ook het cultuurbeleid in West-Europese landen minder liberaal geïnspireerd dan in de Verenigde Staten (McGuigan, 2004). Op politiek vlak leeft er veel meer het idee dat kunst en cultuur voor alle lagen van de bevolking bereikbaar moeten zijn. Dit wordt voornamelijk bewerkstelligd door in te zetten op subsidiestructuren en onderwijs. Door subsidiëring van het

culturaanbod wordt de prijs voor cultuurdeelname gedrukt in West-Europese landen. Daarnaast wordt sterk ingezet op de kennismaking met cultuur in onderwijs opdat bredere lagen van de bevolking het culturele aanbod kunnen proeven (Bennet, 2001; McGuigan, 2004).

In Europa gaf Bourdieu, op wie Lareau zich sterk baseerde voor haar these, al in de jaren 1960 aan dat economische aspecten van de opvoeding niet losgekoppeld kunnen worden van de culturele. Bourdieu wees in zijn analyse van de klassengebondenheid van smaken en daaraan gerelateerde cultuurparticipatie op de impact van zowel economische als culturele hulpbronnen waarover individuen beschikken. De socialisatie die plaatsvindt in gezinnen en de daarmee samenhangende opvoedingsstijl die ouders hanteren, kunnen aldus dan ook niet losgekoppeld worden van de verschillende kapitaalvormen (economisch, cultureel en ook sociaal kapitaal) waarover zij beschikken (bv. de Vries, 2006; DiMaggio & Useem, 1978; Ganzeboom, 1982). In lijn met de verwachtingen van Lareau vinden heel wat Europese studies dat culturele factoren meer bepalend zijn dan materiële factoren inzake het participatiegedrag van individuen (Chan & Goldthorpe, 2007; Van Eijck & Bargeman, 2004; voor Vlaanderen zie meerdere bijdragen in Lievens, Siongers & Waeye, 2015). In deze bijdrage gaan we na of dit ook opgaat voor de opvoedingsstijl met betrekking tot participatie.

Als indicator voor dit cultureel kapitaal wordt vaak het diploma of het hoogst behaalde onderwijsniveau genomen (Bourdieu, 1984). Hoe hoger het onderwijsniveau, hoe meer belang men hecht aan cultuur en hoe meer men ook effectief participeert. De invloed van opleidingsniveau werd al door tal van studies bevestigd (bv. DiMaggio & Useem, 1978; Ganzeboom, 1982; Lievens, Siongers & Waeye, 2015; Nagel & Ganzeboom, 2002). Een van de verklaringen hiervoor is dat hogeropgeleiden meer kansen hebben om in contact te komen met cultuur tijdens hun opleiding. Bovendien wordt er gesteld dat om kunst en cultuur te begrijpen, men competenties nodig heeft die via het onderwijs worden aangeleerd. Bijgevolg, hoe hoger het opleidingsniveau van de ouders, hoe meer deze ouders zelf aan cultuur participeren en hoe belangrijker ze het ook vinden dat (hun) kinderen dit doen. Daarnaast wees onderzoek reeds op de rechtstreekse invloed die uitgaat van opleiding. Zelfs wanneer hogeropgeleide ouders minder participeren, beschikken ze nog steeds over meer cultureel kapitaal en hechten ze nog steeds meer belang aan cultuur in de opvoeding. Ze realiseren dit door onder meer culturele competenties of participatie te stimuleren in de opvoeding (Bourdieu, 1984).

Vaak beperkt onderzoek zich tot het inbrengen van onderwijsniveau als indicator voor cultureel kapitaal. Het is evenwel interessant om naast deze geïnstitutionaliseerde vorm van cultureel kapitaal ook indicatoren voor wat Bourdieu 'de belichaamde staat van cultureel kapitaal' noemt op te nemen (Bourdieu, 1984). Het betreft hier duurzame ideeën over cultuur die mensen opgenomen hebben, culturele kennis en vaardigheden, evenals cultuurparticipatie. Zoals reeds aangehaald, geven ouders hun culturele bagage door aan hun kinderen tijdens de primaire socialisatie. We kunnen de ideeën die ouders hebben met betrekking tot cultuur en het gedrag dat ze in dat opzicht stellen, niet loskoppelen van het culturele gedrag dat ze van hun kinderen

verwachten (Bourdieu, 1984). We gaven hierboven reeds aan dat de invloed van opleidingsniveau deels onrechtstreeks verloopt via de cultuurparticipatie van de ouders. Verschillende studies sluiten hierbij aan en stellen vast dat wanneer ouders cultureel actief zijn, ze de zin om te participeren aanwakkeren bij hun kroost (Aschaffenburg & Maas, 1997; Van Eijck, 1997; Van Wel, Couwenbergh-Soeterboek, Couwenbergh, Ter Bogt & Raaijmakers, 2006; Kraaykamp & Van Eijck, 2010; Lievens, Siongers & Waegel, 2015). Dit doen ze bewust en onbewust, onder meer door het ‘goede’ culturele voorbeeld te stellen en kinderen mee te nemen naar culturele activiteiten (van Hek & Kraaykamp, 2015), wat Ganzeboom en de Graaf (1991) deed stellen dat een cultuurrijk ouderlijk milieu tot een sociale omgeving leidt waarin cultuurdeelname de norm is.

Daarnaast worden aan het beroep dat men uitoefent niet alleen materiële eigenschappen toegeschreven maar ook culturele aspecten. Hoewel de inhoudelijke oriëntatie van een beroep sterk verweven is met het opleidingsniveau van de ouder, stellen meerdere auteurs toch een bijkomende invloed vast van inhoudelijke beroepsaspecten. Ten gevolge van de socialisatie op de werkvloer zouden beroepsaspecten een effect hebben op de opvoedingsstijl die ouders hanteren. Op de werkvloer wordt het individu immers geconfronteerd met een nieuwe set van waarden en een habitus die dominant is binnen de organisatie waar hij/zij werkt (Weeden & Grusky, 2005). In het beroepsnetwerk worden aldus bepaalde handelingen die men zich via eerdere socialisatieprocessen eigen gemaakt heeft, ondersteund of net ontmoedigd (Ibarra, 1992). Cultuurparticipatie zal bijvoorbeeld meer gestimuleerd worden in beroepen binnen de zorg-, diensten- of sociale sector (Collins, 1992). Deze secundaire socialisatie versterkt of verzwakt de attitude die de persoon in kwestie reeds had ten aanzien van cultuurparticipatie. Hoe meer de job cultureel kapitaal vereist, hoe positiever men staat ten opzichte van cultuur(participatie) (Collins, 1992).

We verwachten dus dat:

2. *Hoe hoger het opleidingsniveau (of geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal) van de ouders, hoe meer ouders culturele competenties belangrijker vinden en participatie stimuleren in de opvoeding.*
  - a. *Daarnaast verwachten we dat opleiding, naast dit directe effect, ook een indirect effect heeft via de cultuurparticipatie van de ouders.*
3. *Wanneer ouders in eerder sociale, vormende of culturele disciplines afstudeerden/ werken en er ruimte is voor autonomie en creativiteit in hun job, verwachten we dat ouders cultuur belangrijker vinden in de opvoeding en participatie meer stimuleren.*
4. *Hoe meer ouders zelf cultureel actief zijn, hoe meer belang ze hechten aan culturele competenties en hoe meer ze de kinderen aanmoedigen om ook deel te nemen aan culturele en sociale activiteiten.*
5. *We verwachten bij Vlaamse ouders bovendien een sterker effect van de culturele componenten van sociale klasse dan van de economische componenten van sociale klasse.*

Gendergebondenheid van opvoedingsstijlen

Lareau (2003) spreekt zich niet nadrukkelijk uit over het feit of er genderverschillen zijn in het aansporen van jongeren tot buitenschoolse activiteiten. McCoy en collega's (2012) daarentegen spreken over *gendered cultivation*, waarbij de mate waarin men belang hecht aan *concerted cultivation* verschilt voor vaders en moeders. Dit zowel omwille van genderverschillen in participatie als omwille van genderspecifieke opvoedingsstijlen.

Moeders zouden een meer centrale rol spelen in de opvoeding en in de school- en carrièrekeuzes van de kinderen (O'Hara, 1998; McCoy et al., 2012; McWayne, Campos & Owsianik, 2008). Daarbij komt dat vrouwen onder invloed van de gendertypische socialisatie bepaalde disposities hebben verworven, waardoor ze meer cultuur consumeren (Bihagen & Katz-Gerro, 2000; Bourdieu, 1984; Willekens et al., 2014). In lijn daarmee wordt er van moeders verwacht dat ze eveneens een hoofdrol spelen in de culturele opvoeding. Van Wel en collega's (2006), evenals Willekens et al. (2014), toonden in dat opzicht aan dat de realisatie van intergenerationele overdracht van cultureel kapitaal vooral moet worden toegeschreven aan de invloed van de moeder. Het zijn vooral de participatiepatronen van de moeder die worden doorgegeven aan de kinderen. Ze worden gezien als de managers van het culturele kapitaal binnen het gezin (Bourdieu, 1984). Maar terwijl Bourdieu vooral wees op de constructie en internalisatie van genderverschillen op vroege leeftijd en een sterke match ziet tussen posities en disposities, stellen feministische auteurs als Skeggs (1997) en McCall (1992) meer recentelijk dat deze fit er niet noodzakelijk altijd is: "*Representations are not dispositions. They are symbolic appearances*" (Skeggs, 1997, p. 86). Ook vanuit andere invalshoeken geven auteurs aan dat vrouwen cultureel kapitaal accumuleren. Collins (1992) en Erickson (1996) schrijven daarbij een belangrijke rol toe aan de werkomgeving en de sterke klemtoon op cultuurproductie in meer feminiene beroepen. Vrouwen zijn vaker werkzaam in de zorg-, maatschappelijke of culturele sector, waar cultureel kapitaal belangrijker is. Om deze reden zouden ze ook zelf meer belang hechten aan culturele competenties. Lizardo (2006) heeft dit nog verder verfijnd en wijst op het onderscheid tussen werkomgevingen waar cultureel *versus* economisch kapitaal dominant is. In culturele werkomgevingen bouwen zowel vrouwen als mannen cultureel kapitaal op en geven ze cultureel kapitaal door aan de kinderen. Ook mannen die werkzaam zijn in sectoren waar cultureel kapitaal belangrijk is, consumeren meer *highbrow*-cultuur. In economisch dominante of meer marktgeoriënteerde sectoren daarentegen nemen vrouwen en mannen een andere rol aan, volgens Lizardo (2006). Mannen in 'business-culturen' hechten meer belang aan het cultiveren van eigenschappen die de kinderen volgens hen later nodig hebben in het bedrijfsleven, eerder dan dat ze belang hechten aan cultuur. Wanneer vrouwen in sectoren werken waar economisch kapitaal dominant is, blijven zij zich op het vlak van cultuurbeleving en -participatie onderscheiden van de mannen in deze sectoren. Zij zijn ook in deze sectoren vaker tewerkgesteld als wat Collins - geïnspireerd op Goffmans dramaturgische theorie - '*Goffmanian labo-*

ers' noemde. Vrouwen werken ook in marktgerichte sectoren meer in frontstage jobs waarbij zelfpresentatie en status- en cultuurproductie belangrijk zijn (Collins, 1992; Lizardo, 2006).

We verwachten dan ook dat:

6. *Er sprake is van gendered cultivation, waarbij moeders in vergelijking met vaders culturele competenties belangrijker vinden en participatie meer stimuleren in de opvoeding.*
7. *Naast het feit dat we een effect van jobinhoud en geslacht verwachten, verwachten we ook dat:*
  - b. *het effect van beroepsinhoud dat van geslacht ten dele verklaart, omdat vrouwen grotendeels werkzaam zijn in de zorg-, maatschappelijke of culturele sector, waarbij cultureel kapitaal belangrijker is dan economisch kapitaal;*
  - c. *daarenboven verwachten we, in navolging van Lizardo (2005), dat voor mannen de sector van tewerkstelling meer bepalend zal zijn. Vrouwen zullen wanneer ze werkzaam zijn in sectoren waar economisch kapitaal dominant is, meer belang hechten aan cultuur(participatie) dan mannen werkzaam in deze sectoren. In sectoren waar cultureel kapitaal dominant is, verwachten we kleinere geslachtsverschillen.*
8. *We verwachten tevens dat het effect van cultuurparticipatie dat van geslacht (deels) verklaart, omdat vrouwen vaker cultureel actief zijn.*

Data en methoden

Data

In het voorjaar van 2013 werden in 84 scholen¹ in het Nederlandstalig secundair onderwijs in Vlaanderen 5.086 leerlingen bevroegd over hun vrijetijdsbesteding en meer in het bijzonder hun cultuurparticipatie binnen en buiten de schoolmuren. De selectie van deze scholen gebeurde op twee manieren. Een eerste selectie is gebaseerd op een gestratificeerde toevalssteekproef, waarbij drie schoolkenmerken in rekening werden genomen: onderwijsnet, aanbod van leerjaren en aanbod van onderwijsvormen. Daarnaast werd een extra steekproef van scholen in grootstedelijke contexten (Antwerpen en Gent) getrokken om ook grootstedelijke problematieken in kaart te brengen. Naast leerlingen werden tevens directies, leerkrachten en ouders opgeroepen om mee te werken aan het onderzoek. Wij maken in deze bijdrage gebruik van de data die werden verzameld bij de ouders.² Alle leerlingen die ondervraagd werden (n=5.086), kregen een vragenlijst mee naar huis die door een van de ouders kon worden ingevuld. Slechts een van beide ouders diende deze vragenlijst in te vullen, hetzij schriftelijk hetzij online. Een unieke identificatiecode maakt het mogelijk de ouder- en kindgegevens aan elkaar te koppelen. In totaal vulden 1.980 ouders deze vragenlijst in, wat overeenkomt met een responsgraad van bijna 40 procent.³

Operationalisering

Afhankelijke variabelen

Twee schalen meten de visie van ouders op cultuur en vrijetijdsbesteding in de opvoeding van hun kinderen. Enerzijds gaan we na aan welke (culturele) eigenschappen ouders belang hechten bij hun kinderen. Anderzijds wordt specifiek ingegaan op de mate waarin ouders kinderen aanzetten om actief deel te nemen aan het verenigingsleven en/of het bestaande aanbod van culturele en sociale activiteiten. Bij deze tweede indicator gaat het dus over de concrete uitvoering van *concerted cultivation*, zoals bedoeld in het werk van Lareau. Wij gaan daarnaast een stap verder door ook na te gaan in welke mate ouders cultuur belangrijk vinden.

Voor de eerste afhankelijke variabele kregen ouders een lijst van 23 eigenschappen/competenties voorgelegd en werd hun gevraagd op een vijfpuntenschaal aan te duiden in welke mate ze het belangrijk vinden dat kinderen deze eigenschappen bezitten of zullen ontwikkelen (zie tabel 1). De keuze voor de ene eigenschap sluit de keuze voor de andere eigenschap niet uit en de eigenschappen dienden niet geordend te worden in volgorde van belangrijkheid. Vooral eigenschappen als eerlijkheid, voorkomen, kledij en beleefde manieren worden belangrijk geacht, culturele competenties veel minder. Daarnaast blijven veel ouders onbeslist wanneer het gaat om het belang van culturele eigenschappen. Ze zullen zich niet uitspreken ‘tegen’ meer culturele kennis van hun kinderen, maar uiten zich anderzijds ook niet als groot pleitbezorger.

Tabel 1. Percentage ouders dat (culturele) eigenschappen (zeer) belangrijk versus (helemaal) niet belangrijk vindt in de opvoeding (rijpercentages).

	(heel) belang- rijk	(helemaal) niet belangrijk	N
Eerlijkheid	95,1	,4	1.950
Voorkomen en kledij	93,8	,4	1.958
Beleefde manieren	92,9	1,0	1.954
Zelfstandig werken	91,5	,6	1.951
Zelfcontrole	91,3	,7	1.953
Solidariteit	89,7	,6	1.951
Tolerantie	89,5	,8	1.948
Schoolprestaties	89,3	,4	1.952
Doorzettingsvermogen	89,2	,6	1.955
Planningscapaciteiten	82,4	1,1	1.954
Orde en netheid	81,7	1,0	1.958
Welsprekendheid	81,1	2,0	1.954
Kritische reflectie	78,8	2,6	1.948
Discipline	66,1	4,3	1.943

	(heel) belang- rijk	(helemaal) niet belangrijk	N
Burgerschapszin	61,9	8,8	1.957
Creativiteit	57,2	6,5	1.944
Bescheidenheid	55,3	7,4	1.946
Brede intellectuele bagage	53,7	9,0	1.959
Traditiegetrouw	48,0	12,4	1.955
Kunstzinnigheid	38,3	17,6	1.952
Cultuurparticipatie	36,2	25,2	1.952
Competitief	23,3	33,1	1.953
Kennis van het culturele canon	20,7	36,3	1.954

In deze lijst van eigenschappen komen na het uitvoeren van de principale componentanalyse (met oblieke rotatie) drie dimensies naar voren (zie bijlage 1). De eerste dimensie omvat een aantal eigenschappen die kunnen worden verbonden aan het traditionele beeld van 'een braaf en volgbaar kind', bv. netheid, voorkomen, discipline, schoolprestaties en traditiegetrouwheid. De tweede component omvat een aantal universeel onderschreven waarden: tolerantie, solidariteit, eerlijkheid, zelfcontrole, zelfstandigheid en doorzettingsvermogen. De derde component is duidelijk een culturele dimensie. Eigenschappen als kunstzinnigheid, cultuurparticipatie en creativiteit hangen samen met brede intellectuele bagage, kennis van het culturele canon, kritische reflectie maar ook burgerschapszin (eigenwaarde: 2,54). In het kader van deze bijdrage is vooral deze laatste dimensie relevant.

Op basis van deze laatste culturele items wordt een schaal geconstrueerd (Cronbachs alfa = ,814). Er wordt gewerkt met een gemiddelde score op deze eigenschappen (dus het gemiddeld belang dat gehecht wordt aan deze eigenschappen) en deze wordt herleid naar een score op tien. Een lage score wijst erop dat men weinig belang hecht aan eigenschappen als culturele kennis, participatie en kritische reflectie. Een hoge score wijst erop dat men veel belang hecht aan deze eigenschappen.

De tweede component van *concerted cultivation* betreft de mate waarin ouders hun kinderen stimuleren om in hun vrije tijd deel te nemen aan welbepaalde buitenschoolse activiteiten. De tien onderliggende vragen zijn concreter en peilen naar wat ouders effectief ondernemen met betrekking tot de vrijetijdsbesteding van hun kinderen (zie tabel 2). Er wordt een schaal geconstrueerd, gebaseerd op de gemiddelde scores op deze stellingen en deze wordt herleid naar een score op tien (Cronbachs alfa = ,758). Een hoge score wijst op een opvoedingsstijl die in de lijn ligt van wat Lareau (2003) '*concerted cultivation*' noemt. Een lage score wijst eerder op de opvoedingsstijl van *natural growth*. Tabel 3 geeft enkele kenmerken van deze schalen weer.

Tabel 2. Opvoedingsstijl (culturele) *concerted cultivation*. Frequentieverdelingen (rijpercentages).

	(helemaal) akkoord	Tussen beide	(helemaal) niet akkoord	N
Ik ben steeds bereid mijn kind(eren) naar een vereniging te brengen	83,5	12,4	4,2	1.966
Ik moedig mijn kind(eren) aan om deel te nemen aan activiteiten van verenigingen	63,5	25	11,4	1.965
Ik tracht mij zo weinig mogelijk te moeien met het vrijetijdsleven van mijn kind(eren)	12,7	31,2	56,1	1.964
Zolang mijn kinderen geen kattenkwaad uithalen, mogen ze doen wat ze willen	21,6	22,6	55,8	1.965
Als mijn kinderen aan sport of culturele activiteiten willen deelnemen, mogen zij dat, maar ik moedig dit niet extra aan	26,9	20,1	53,0	1.952
Voor mij hoeven kinderen geen lid te zijn van een vereniging, het leven is al hectisch genoeg	24,3	24,9	51,8	1.958
Ik vind het belangrijk dat mijn kinderen culturele activiteiten doen	42,5	38,6	18,9	1.963
Ik breng mijn kinderen zo veel mogelijk op de hoogte van activiteiten die georganiseerd worden	38,7	44,2	17,1	1.960
Ik hou rekening met de voorkeuren van mijn kinderen als ik plannen maak voor het gezin	83,5	14,9	1,6	1.964
Dankzij mijn kinderen ga ik ook geregeld naar een culturele activiteit	26,1	37,8	36,1	1.955

Tabel 3. Schalen afhankelijke variabelen.

	Belang culturele eigenschappen	Opvoedingsstijl <i>concerted cultivation</i>
Aantal	1.955	1.962
Missings	25	18
Gemiddelde (op 10)	6,05	6,29
Standaardafwijking	1,47	1,36
Cronbachs alfa	,81	,76
Kwartielen: 25	5,0	5,5
50	6,1	6,5
75	7,1	7,3

Onafhankelijke variabelen

In de operationalisatie van sociale klasse maken we een onderscheid tussen economische en culturele aspecten van sociale klasse. De indicator die we in dit artikel gebruiken voor de *economische of materiële zijde van sociale klasse* wordt ruimer dan gebruikelijk geconstrueerd, met name op basis van de volgende vier indicatoren: het beroepsstatuut (werkend, gepensioneerd, werkloos...), de beroepsstatus (vergelijk-

baar met EGP-classificatie⁴) de werkloosheidservaringen en het subjectieve inkomen ('Kan u gemakkelijk rondkomen met het gezinsinkomen?'). Een categorische principale componentanalyse (CATPCA) detecteert op basis van deze vier variabelen één onderliggende dimensie (Cronbachs alfa = ,616; eigenwaarde = 1,858). Ouders die aangeven moeilijk rond te komen met het beschikbare gezinsinkomen, uitkeringsgerechtigd zijn, in het verleden langdurig werkloos waren en werkzaam zijn als arbeider, behalen een lage score op de schaal. Hoe hoger iemand scoort op deze variabele, hoe groter de kans is dat men nog nooit werkloos geweest is, dat men momenteel aan het werk is en hoe makkelijker men kan rondkomen met het inkomen. Verder scoren ook ouders die een vrij beroep uitoefenen of werkzaam zijn als hoger bediende, leerkracht of zelfstandig ondernemer hoog op deze indicator.

De culturele component wordt in kaart gebracht op basis van twee indicatoren: opleidingsniveau en de inhoudelijke invulling van beroep en opleiding. Om het *opleidingsniveau* te meten, baseren we ons op het hoogst behaalde diploma. Er worden hierbij drie categorieën onderscheiden: ten hoogste een diploma basisonderwijs of lager onderwijs, ten hoogste een diploma hoger secundair onderwijs of een diploma hoger onderwijs.

Een andere meer culturele component van sociale klasse wordt ten slotte geoperationaliseerd door een samengestelde variabele op basis van de vraag naar de discipline waarin men afgestudeerd is en een vraag naar meer inhoudelijke jobkenmerken. Bij de laatste vraag is de aandacht gevestigd op het al dan niet geven van leiding, artistiek werk uitvoeren, vorming geven en ideeën ontwikkelen. Uit de CATPCA-analyse komt een duidelijke dimensie naar voren (Cronbachs alfa = ,757; eigenwaarde = 2,535). Mensen die afgestudeerd zijn in een meer marktgeoriënteerde richting zoals kleding en textiel, transport en verkeer of horeca, bakker en slagerij, scoren eerder laag. Aan de andere kant van de dimensie vinden we personen die in een kunstrichting of meer creatief georiënteerde of vormende richting (bv. als leerkracht) afstudeerden. Hoe meer men artistiek of vormend werk verricht, hoe meer leidinggevend werk er aan bod komt en hoe meer men op het werk de mogelijkheid heeft om nieuwe ideeën en technieken voor te stellen, hoe hoger men scoort op deze dimensie.

De *cultuurparticipatie* van de ouders wordt opgesplitst in enerzijds *actieve cultuurparticipatie* en anderzijds *receptieve cultuurparticipatie*, telkens met betrekking tot een periode van de laatste zes maanden. Voor de eerste indicator werd de ouders gevraagd of ze al dan niet actief waren in dansen, theater, tekenen, zingen, het spelen van muziek of schrijven. Om receptieve cultuurparticipatie na te gaan, werd gevraagd of men een klassiek concert, toneelstuk, dansvoorstelling, museum, monument of bezienswaardigheid had bezocht in de voorbije zes maanden. Op basis hiervan worden twee variabelen aangemaakt met telkens drie groepen: een groep die nooit, een groep die incidenteel en een groep die frequent participeert. Sporadische participanten zijn ouders die in één of twee participatievormen actief waren. Tot de frequente participanten rekenen we de ouders die in drie of meer culturele activiteitsvormen actief waren (de laatste zes maanden). Deze opdeling wordt regelmatig gebruikt in cultuurparticipatie-onderzoek (zie bv. Van Steen, Willekens, Beunen, Siongers & Lievens, 2015).

Verder is ook geslacht opgenomen in beide modellen omdat we, zoals hoger aangegeven, op basis van onderzoek van McCoy en haar collega's (2012) mogelijk een vorm van *gendered cultivation* verwachten. Ten slotte wordt er voor leeftijd en gezinssituatie gecontroleerd. Volgens McWayne et al. (2008) is dit laatste belangrijk omdat samenwonende ouders meer betrokken zijn bij het alledaagse leven van de kinderen en op die manier meer voorstander zijn van *concerted cultivation*. Ook andere onderzoekers wijzen op het belang van deze indicator (Dunn, Kinney & Hofferth, 2003; Charlene, 2006; Hutchinson, Baldwin & Caldwell, 2003). Een dichotome variabele, die aangeeft of de ouders al dan niet samenwonend zijn, moet hiervoor controleren.

Resultaten

De dataverzameling gebeurde op basis van een gestratificeerde steekproef van secundaire scholen in Vlaanderen. De leerlingen die in deze scholen werden bevraagd, namen een vragenlijst mee voor de ouders om in te vullen. Hoewel ouders minder een rechtstreekse invloed hebben op elkaar, kunnen we toch ook bij de ouders spreken van een clustering van gegevens. We maken daarom gebruik van multilevelanalyses. De modellen voor de twee afhankelijke variabelen zijn volledig stapsgewijs opgebouwd; we geven de meest relevante modellen weer (zie tabellen 4 en 5).

In de eerste reeks van analyses (zie tabel 4) gaan we na of de mate waarin ouders culturele eigenschappen belangrijk vinden, beïnvloed wordt door geslacht, sociale klassenkenmerken en cultuurparticipatie van de ouder.⁵ De multilevelanalyse leert ons dat 8,8 procent van de te verklaren variantie te situeren is op schoolniveau. Wanneer we stapsgewijs alle indicatoren toevoegen, merken we dat na toevoeging van alle variabelen, er nog 4 procent van de variantie toe te schrijven is aan de variantie op schoolniveau.⁶

Uit het eerste model blijkt dat mannen en vrouwen, evenals alleenstaanden en samenwonenden, niet verschillen op het vlak van het belang dat wordt gehecht aan culturele eigenschappen in de opvoeding. Wel blijkt dat hoe ouder de ouders zijn, hoe meer belang ze hechten aan deze culturele competenties.

In het tweede model kijken we naar de invloed van sociale klasse. We stellen daarbij vast dat naarmate ouders hoger opgeleid zijn, ze meer belang hechten aan creatieve en culturele competenties. Voornamelijk ouders met maximaal een diploma lager onderwijs verschillen daarin van ouders met een diploma hoger onderwijs ($b = -,491$). Het verschil tussen ouders met ten hoogste een diploma secundair onderwijs en deze met een diploma hoger onderwijs is statistisch niet significant. Daarbij dient gesteld dat het effect van opleidingsniveau deels ook indirect verloopt via de inhoudelijke opleidings- en beroepskenmerken. Uit de analyse blijkt tevens dat deze inhoudelijke kenmerken van opleiding en job belangrijk zijn. Hoe meer het werk en de genoten opleiding bijvoorbeeld georiënteerd zijn naar creativiteit en autonomie, hoe belangrijker ouders culturele competenties in de ontwikkeling van jongeren vinden. Tevens hechten

ouders die opgeleid en werkzaam zijn in de meer vormende en creatieve sectoren, meer belang aan deze culturele eigenschappen dan ouders die werkzaam of opgeleid zijn in sectoren als horeca, kleding en transport. Deze inhoudelijke of culturele klas-sencomponent is merkkelijk belangrijker dan de materiële of economische component. In lijn met de verwachtingen vinden we dat deze materiële component van sociale klasse geen effect heeft op het belangrijk vinden van culturele eigenschappen wanneer ook opleiding en de culturele component in rekening worden genomen. Het is dus voornamelijk de inhoud van het beroep, eerder dan het bijhorende inkomen of de beroepsstatus, die bepaalt in welke mate men belang hecht aan cultuur in de opvoeding.

Uit de volgende stap (model 3) blijkt dat naarmate ouders cultureel actiever zijn, ze meer belang hechten aan culturele opvoedingswaarden. Zowel actieve als receptieve cultuurparticipatie gaan samen met een grotere klemtoon op culturele waarden, maar vooral wanneer ouders receptief aan het cultuurgebeuren deelnemen, hechten ze meer belang aan culturele waarden bij kinderen. Deze participatievariabelen hangen sterk samen met opleiding en job- en studie-inhoud en verklaren ook deels - maar niet geheel - de invloed die uitgaat van deze klassenindicatoren. Culturele componenten van sociale klasse blijken dus inderdaad een effect te hebben op de ouderlijke visie op cultuur in de opvoeding. Deels indirect via cultuurparticipatie, maar daarnaast blijft er ook een belangrijk direct effect uitgaan van deze culturele componenten.

De interacties met gender en beroepskenmerken worden bekeken in model 4. Wanneer mannen een job uitoefenen waar meer creativiteit en autonomie bij komt kijken, heeft dit meer dan bij vrouwen een invloed op het belang dat wordt gehecht aan culturele competenties bij kinderen. Met andere woorden, bij mannen heeft de beroepsinhoud een sterkere impact op de mate waarin ze de ontwikkeling van culturele eigenschappen belangrijk vinden dan bij vrouwen.

De tweede analyse waarin de meer concrete uitvoering van de opvoedingsstijl *concerted cultivation* wordt geanalyseerd (zie tabel 5), wordt op dezelfde manier stapsgewijs opgebouwd. Er wordt eveneens gebruikgemaakt van multilevelanalyses.⁷ Bij de effectieve uitvoering van *concerted cultivation* stellen we vast dat er in beperktere mate sprake is van clustering in scholen. De *intra class*-correlatie bedraagt slechts 5,3 procent. Wanneer stapsgewijs het model wordt opgebouwd, merken we dat na toevoeging van de controlevariabelen, opleiding en de inhoudelijke en materiële component van SES, de te verklaren variantie op niveau 2 quasi volledig verklaard is.

De opvoedingsstijl die men hanteert, hangt wel samen met de gezinssituatie (model 1). Samenwonende en gehuwde ouders passen de opvoedingsstijl *concerted cultivation* meer toe dan alleenstaande ouders. Deze relatie tussen gezinssituatie en opvoedingsstijl is vooral toe te schrijven aan de meer precaire materiële situatie van alleenstaande ouders. Door de toevoeging van de materiële component van sociale klasse verdwijnt het effect van gezinssituatie dan ook (model 2). Het leeftijdseffect is in het eerste model niet zichtbaar, maar wordt onderdrukt door het participatiegedrag van de ouders. Wanneer in het derde model de participatie van de ouders in rekening wordt gebracht, stellen we vast dat hoe ouder de respondenten (de ouders) zijn, hoe minder ze de vrije tijd van de kinderen bewust willen sturen (hoewel - zo bleek uit

tabel 4 - ouders naarmate ze ouder zijn de ontwikkeling van culturele competenties net belangrijker gaan vinden). De stelling van McCoy et al. (2012) dat mannen minder belang hechten aan de praktische uitvoering van de *concerted cultivation* dan vrouwen, wordt in dit model bevestigd.

Tabel 4. Belang gehecht aan cultuurgerelateerde eigenschappen: multilevelanalyse (ongestandaardiseerde effectparameters; n=1.821).

	model 1		model 2		model 3		model 4		
	b	sign	b	sign	b	β	sign	b	sign
Intercept	6,040		6,046		5,543			5,525	
Geslacht (0 = man)	,031		,148		,032	,009		,056	
Leeftijd	,035	***	,032	***	,022	,073	***	,022	***
Woonsituatie (0 = samenwonend)	-,081		-,003		,024	,006		,023	
Sociale klasse									
Opleidingsniveau (0 = hoger onderwijs)									
- Basisonderwijs			-,491	***	-,264	-,053	*	-,266	*
- Secundair onderwijs			-,142		-,026	-,008		-,033	
Economische/materiële component SES			,053		,021	,015		-,098	
Culturele/inhoudelijke component SES			,313	***	,245	,181	***	,429	***
Cultuurparticipatie									
Actieve cultuurparticipatie (0 = niet actief)									
- Incidenteel participeren					,156	,049	*	,158	*
- Frequent participeren					,449	,078	***	,454	***
Receptieve cultuurparticipatie (0 = niet participatief)									
- Incidenteel participeren					,453	,152	***	,447	***
- Frequent participeren					1,001	,296	***	,989	***
Interactie-effecten									
Vrouw*economische SES								,148	
Vrouw*culturele SES								-,222	**
Variantie op individueel niveau	1,931		1,789		1,645			1,636	
Variantie op schoolniveau	,177		,101		,068			,070	
ICC nulmodel	,088								
ICC	0,084		0,053		0,040			0,041	

*** p < ,001; ** p < ,01; * p < ,05.

Sterke effecten gaan opnieuw uit van het diploma (model 2). Ouders met een diploma hoger onderwijs stimuleren meer tot participatie dan ouders met ten hoogste een diploma lager of secundair onderwijs. Naast diploma, is ook hier de inhoudelijk cul-

turele component van sociale klasse belangrijk. Hoe meer creativiteit en autonomie in de job, hoe meer ouders hun kinderen stimuleren om te participeren. Anders dan bij de voorgaande analyses in tabel 4, stellen we hier ook een significante invloed van de materiële component vast: hoe hoger het inkomen en de beroepsstatus, hoe sterker ouders hun kinderen aanzetten tot en ondersteunen in hun participatie. Wanneer we rekening houden met jobkenmerken, komen de verschillen tussen mannen en vrouwen sterker tot uiting (tussenliggende modellen, die we hier niet weergegeven hebben, geven aan dat niet het opleidingsniveau maar de materiële en inhoudelijke component van sociale klasse de suppressorvariabelen zijn). Met andere woorden, in model 1 onderschatten we het geslachtsverschil, omdat we geen rekening hielden met de materiële en inhoudelijke klassenkenmerken. Houden we de inhoudelijke en economische aspecten van job en opleiding constant, dan zijn de genderverschillen bijgevolg groter.

Tabel 5. Opvoedingsstijl (culturele) *concerted cultivation*: multilevelanalyse (ongestandaardiseerde effectparameters; n=1.823).

	model 1		model 2		model 3		
	b	sign	b	sign	b	β	sign
Intercept	6,205		6,284		5,795		
Geslacht (0 = man)	,187	*	,269	***	,168	,051	*
Leeftijd	-,001		-,007		-,017	-,060	**
Woonsituatie (0 = samenwonend)	-,272	**	-,098		-,064	-,017	
Sociale klasse							
Opleidingsniveau (0 = hoger onderwijs)							
– Basisonderwijs			-,546	***	-,317	-,068	**
– Secundair onderwijs			-,305	***	-,184	-,065	*
Economische/materiële component SES			,209	***	,180	,136	***
Culturele/inhoudelijke component SES			,134	***	,072	,057	*
Cultuurparticipatie							
Actieve cultuurparticipatie (0 = niet actief)							
– Incidenteel participeren					,203	,069	**
– Frequent participeren					,227	,042	
Receptieve cultuurparticipatie (0 = niet participatief)							
– Incidenteel participeren					,455	,165	***
– Frequent participeren					,886	,283	***
Variantie op individueel niveau	1,702		1,568		1,448		
Variantie op schoolniveau	,084		,033		,024		
ICC nulmodel	,051						
ICC	,047		,020		,016		

*** $p \leq ,001$; ** $p \leq ,01$; * $p \leq ,05$.

Uit het derde model blijkt wederom dat het grootste directe effect uitgaat van de receptieve cultuurparticipatie. Wanneer ouders receptief aan cultuur deelnemen, zijn ze meer geneigd hun kinderen te stimuleren tot participatie. Hoe frequenter ze culturele activiteiten bijwonen, hoe sterker ze de vrijetijdsparticipatie van de kinderen beïnvloeden. Eveneens gaan ouders wanneer ze zelf actief cultuur beoefenen, hun kinderen aanzetten om dit ook te doen. Door de toevoeging van cultuurparticipatie wordt duidelijk dat de meer culturele effecten van sociale klasse (opleidingsniveau en inhoudelijke/culturele component van SES) in belangrijke mate verlopen via cultuurparticipatie, maar dat de effectparameters voor de socialeklassenindicatoren wel significant blijven. Opleiding en beroep hebben dus zowel rechtstreeks als onrechtstreeks, via cultuurparticipatie, een effect op het stimuleren van participatie in de opvoeding. Voor materiële componenten geldt dit ook, maar in mindere mate. Door toevoeging van cultuurparticipatie verklaren we, zoals verwacht, ook ten dele het geslachtsverschil. De interactie-effecten ten slotte worden in deze analyse niet significant bevonden.

Conclusie en discussie

Onderzoek wees al vaker op het feit dat deelname aan culturele activiteiten op jonge leeftijd positieve effecten heeft op de participatie doorheen de levensloop en de opbouw van (culturele) competenties. Eveneens wordt in onderzoek de belangrijke rol van de ouders als begeleiders naar cultuur benadrukt. Lareau (2003) stelt dat deze sturing van de vrijetijdsbesteding van kinderen klassengebonden is en dat vooral middenklassenouders de opvoedingsstijl die zij als *concerted cultivation* benoemt, toepassen. Dit onderzoek bekijkt de opvoedingsvisie en -stijlen in Vlaamse gezinnen en gaat na in welke mate economische en culturele klassenkenmerken een invloed hebben op deze visie en opvoedingsstijlen. In deze bijdrage onderzochten we meer specifiek welke factoren bepalen of ouders cultuur in de opvoeding belangrijk vinden en of dezelfde factoren maken dat ouders (cultuur)participatie ook effectief stimuleren. Daarbij keken we naar de invloeden van de cultuurparticipatie (actief en receptief) van de ouders, de materiële en culturele componenten van SES (opleiding, beroep, inkomen) en geslacht. We maakten daartoe gebruik van een dataset van ouders met kinderen op secundaire schoolleeftijd.

Uit de analyses blijkt dat de visie van Vlaamse ouders op de (culturele) vrijetijdsbesteding van kinderen net als in Lareau's (2003) studie klassengebonden is. Daarbij zijn zowel culturele als materiële aspecten van sociale klasse relevant. Kijken we eerst naar de materiële aspecten. Wanneer het aankomt op de *mindset* en het belang dat ouders hechten aan specifieke competenties, dan spelen materiële elementen geen rol. Wanneer het gaat om de specifieke opvoedingsstijl die ouders daaraan verbinden, speelt het materiële aspect wel mee. De eerste hypothese die stelt dat hoe hoger het beschikbare gezinsinkomen, de beroepsstatus en het -statuut van de ouders is,

hoe meer ouders culturele competenties belangrijker vinden en sociale en culturele participatie stimuleren in de opvoeding, wordt bijgevolg slechts deels bevestigd. De materiële/economische component van sociale klasse speelt enkel mee in de concrete stimulering tot cultuur in de opvoeding, maar heeft geen rechtstreekse invloed op de mate waarin men culturele competenties belangrijk vindt. Ouders met een lagere economische status (lager inkomen, werkloos, beroep als arbeider) willen net als ouders met een hogere economische status dat hun kinderen creatief, kritisch en breed intellectueel zijn. Maar als het op de eigenlijke stimulering tot participatie aankomt, passen ouders met een lagere economische sociale status dit minder toe.

Ook de culturele componenten van sociale klasse zijn in Vlaanderen sterk verbonden met de opvoedingsvisie van ouders. Zoals geformuleerd in de tweede hypothese, heeft opleidingsniveau een effect, deels rechtstreeks, deels indirect via cultuurparticipatie. Onderzoek gaat ervan uit dat hoe hoger het opleidingsniveau is, hoe meer er geparticipeerd wordt en hoe meer belang er gehecht wordt aan cultuur (Bourdieu, 1984; de Vries, 2006; DiMaggio & Useem, 1978). Onze analyses bevestigen dit. Bovendien stellen we een direct effect van opleiding vast, wat ook in overeenstemming is met onze hypothese (2a). Wanneer ouders hoger opgeleid zijn, beschikken ze over meer cultureel kapitaal, hechten ze meer belang aan cultuur in de opvoeding en stimuleren ze meer de participatie van de kinderen (los van het feit of ze ook zelf participeren). Daarnaast stellen we ook een effect vast van een andere culturele component: de inhoud van het beroep en de genoten opleiding. Zo wordt cultuur belangrijker geacht door personen werkzaam en/of afgestudeerd in zorgende en creatieve of sociale beroepen en studierichtingen, waar cultuurproductie centraal staat (Bourdieu, 1984; Collins, 1992). We vinden ten slotte dat wanneer een job of studierichting cultureel kapitaal vereist (sociaal, vormend of creatief is), mensen positiever staan ten opzichte van (cultuur) participatie en er meer belang aan hechten in de opvoeding. Dit bevestigt onze derde hypothese.

De invloed van sociale klasse verloopt in sterke mate via de eigen cultuurparticipatie, die de belangrijkste determinant vormt in het aanzetten tot culturele activiteiten van kinderen. Het grootste netto-effect gaat uit van de cultuurparticipatie van de ouders. Cultureel actieve ouders zetten kinderen aan tot cultuurdeelname en achten culturele competenties belangrijker dan niet cultureel actieve ouders, wat de vierde hypothese bevestigt. Onze resultaten liggen dan ook in lijn met verschillende onderzoeken die reeds wezen op het feit dat wanneer ouders cultureel actief zijn, ze deze zin om te participeren stimuleren bij hun kroost (bv. Van Eijck, 1997; verschillende bijdragen in Lievens, Siongers & Waeye, 2015).

Hypothese vijf, die stelt dat culturele aspecten belangrijker zijn dan economische in het bepalen van de culturele opvoedingsstijl, wordt slechts deels bevestigd in de analyses. Met betrekking tot het belang dat gehecht wordt aan culturele competenties kan de hypothese worden bevestigd. Zoals aangegeven, heeft de economische component, wanneer gecontroleerd wordt voor de culturele aspecten, geen invloed. Bij de ouderlijke ondersteuning op het vlak van participatie blijft de economische component evenwel sterk bepalend, en zelfs meer bepalend dan opleiding en de inhoudelijke com-

ponent van SES (zij het wel minder bepalend dan de eigenlijke cultuurparticipatie van de ouder). Dit ligt ook in lijn met wat Yaish en Katz-Gerro (2012) vinden. Zij stellen vast dat cultuurparticipatie wordt bepaald door zowel culturele preferenties als economische hulpbronnen, terwijl culturele preferenties zelf vooral bepaald worden door culturele hulpbronnen en niet door economische aspecten zoals inkomen. In lijn met Bourdieus kapitaaltheorie (1984) vinden we dus dat ook anno 2013 (jaar van afname) op het vlak van het opvoeden van kinderen de culturele klassenkenmerken nog niet volledig losgekoppeld kunnen worden van de economische kenmerken.

Onze resultaten ondersteunen de nuancering van Lareau dat in West-Europese landen, onder invloed van een minder liberaal beleid en uitgebreidere sociale zekerheid, culturele bronnen een belangrijker rol spelen. Allerbelangrijkste factor is namelijk de cultuurparticipatie van de ouders zelf, die meer bepalend is dan opleiding, beroep en inkomen op zich. Daarnaast spelen ook andere culturele kenmerken zoals opleiding en inhoud van job en opleiding. Het economische aspect heeft wel nog een impact op de eigenlijke stimulering tot participatie, maar speelt niet rechtstreeks mee in het belang dat gehecht wordt aan culturele eigenschappen bij kinderen. Een uitgebreider sociaal vangnet over het algemeen, maar ook de subsidiëring van het cultuuraanbod met bijzondere aandacht voor doelgroepen maken het aannemelijk dat culturele componenten van sociale klasse (inhoud van de studie, beroepsaspecten...) in Europa sterk bepalend zijn in de opvoedingsstijl, maar ze schakelen de invloed van economische factoren niet geheel uit.

Aan genderverschillen besteedt Lareau (2003) geen expliciete aandacht. Auteurs na haar, zoals McCoy et al. (2012), menen dat er sprake is van *gendered cultivation*, waarbij de mate waarin men belang hecht aan *concerted cultivation* verschilt voor vaders en moeders. De resultaten bevestigen ten dele *gendered cultivation* (hypothese 6). Uit de analyses blijkt dat er geen genderverschillen zijn in het belang dat men hecht aan de ontwikkeling van culturele competenties. Vaders vinden de ontwikkeling hiervan even belangrijk als moeders. Wel zijn het eerder de moeders dan de vaders die de culturele en actieve invulling van de vrije tijd bij hun kinderen stimuleren. Dit kan te maken hebben met de primaire gendertypische socialisatie bij de ouders, waardoor moeders zelf ook meer cultuur consumeren en daardoor ook meer gaan inzetten op de intergenerationele overdracht van cultureel kapitaal (Willekens, Daenekindt & Lievens, 2014). Maar het kan tevens te maken hebben met secundaire socialisatie. Collins (1992) en Erickson (1996) wezen al op de socialisatie in gendergerelateerde beroepen. Onze analyses bevestigen dit: mensen werkzaam in culturele en vormende beroepen hechten meer belang aan culturele competenties en passen meer *concerted cultivation* toe. Ze verklaren evenwel niet het genderverschil. We vinden dus geen steun voor hypothese 7a. We vinden deels bevestiging voor hypothese 7b, die stelt dat het effect van beroepsinhoud dat van geslacht stuurt. Deze hypothese is gebaseerd op Lizardo's (2006) stelling dat genderverschillen kleiner zijn in sectoren waar het culturele kapitaal dominant is dan in sectoren waar economisch kapitaal dominant is. Vrouwen in meer marktgeoriënteerde sectoren zouden zich aldus meer onderscheiden van mannen op het vlak van cultureel kapitaal. We vinden ondersteuning voor deze hypothese in de analyses naar het belang dat gehecht wordt aan culturele competenties. Wanneer mannen een job

uitoefenen met een sterkere klemtoon op creativiteit en autonomie, vinden we dat dit meer dan bij vrouwen een invloed heeft op het belang dat wordt gehecht aan culturele competenties in de ontwikkeling van kinderen. Dit betekent tevens dat voor mannen de sector van tewerkstelling meer bepalend is dan voor vrouwen en dat de geslachtsverschillen groter zijn in de meer marktgeoriënteerde sectoren. Voor de eigenlijke uitvoering van *concerted cultivation* vinden we dit interactie-effect niet terug.

Zoals elk onderzoek, kent ook dit onderzoek enkele beperkingen en opent het tevens deuren voor verder onderzoek. Zo is de vragenlijst slechts door één, zelfgekozen, ouder ingevuld. Deze zelfselectie maakt dat de ouder die het meest betrokken is bij de opvoeding de vragenlijst heeft ingevuld, meestal de moeder (78,3%). Het zou kunnen dat de vaders die de vragenlijst invulden een zeer specifieke groep van vaders vormen, die nauwer betrokken zijn bij het opvoedingsproces van de kinderen dan vaders in het algemeen. Dit zou kunnen leiden tot een mogelijke onderschatting van de geslachtsverschillen. Informatie verzameld bij beide ouders zou hier uitsluitel over kunnen geven. De data kunnen bovendien verrijkt worden met informatie verkregen van het kind (bv. relatie met de ouders, geslacht en leeftijd). We hebben hier uitsluitend de ouders bevraagd over welke plaats ze cultuur geven in de opvoeding. Een vergelijking met de perceptie die de kinderen hebben van deze culturele opvoeding en het daadwerkelijke participatiegedrag vormen interessante onderzoekspistes.

Dit alles is voorlopig toekomstmuziek, maar ook zonder deze laatstgenoemde informatie zijn we in staat om op basis van de huidige analyses een duidelijk profiel op te stellen van ouders die culturele competenties belangrijk vinden, participatie aanmoedigen en op die manier de opvoedingsstijl van *concerted cultivation* van Lareau (2003) toepassen.

Noten

1. In totaal werden er 184 scholen gecontacteerd. Dit betekent dat we een responsgraad van 45,7 procent op schoolniveau behaalden. De voornaamste reden voor weigering op schoolniveau betrof de overbevraging. Voor meer gedetailleerde informatie verwijzen we naar het technisch verslag (Beunen, Siongers, Cops & Vos, 2015).
2. We betrekken hier zowel de gegevens uit de representatieve steekproef als uit de grootstedelijke selectie.
3. Hoewel we vertrekken van een representatieve steekproef van leerlingen, is de gerealiseerde steekproef van ouders mogelijk vertekend. Niet alle ouders vulden de vragenlijst in en het al dan niet invullen blijkt niet toevallig. Meer specifiek bevat de gerealiseerde steekproef verhoudingsgewijs meer vrouwen (78,3%), meer ouders uit Vlaamse dan uit stedelijke scholen, evenals meer ouders met kinderen in ASO-scholen.
4. De voorgelegde categorieën zijn: 1) ongeschoold arbeider; 2) geschoold arbeider; 3) bediende, administratief medewerker; 4) dienstverlenend personeel, sociale sector, maatschappelijk werk; 5) onderwijzer, leerkracht, docent; 6) hoger bediende, kader (geeft leiding over een aantal personen); 7) kleine zelfstandige/handelaar; 8) vrij beroep (bv. arts, advocaat); 9) zelfstandig ondernemer; 10) andere.

5. Aan alle assumpties is voldaan. De VIF-score is laag (< 2); er is dus geen sprake van multicollineariteit. De histogrammen en regressieplots tonen normaliteit, homoscedasticiteit en lineariteit van effecten van metrische variabelen.
6. Wanneer we ook controleren voor compositiekenmerken van de school (meer specifiek het percentage hogeropgeleide ouders in de school, gemiddelde SES en het percentage cultureel actieve ouders), dan verklaren we alle level 2-variantie.
7. Aan alle assumpties is voldaan. De VIF-score is laag (< 2); er is dus geen sprake van multicollineariteit. De histogrammen en regressieplots tonen normaliteit, homoscedasticiteit en lineariteit van effecten van metrische variabelen.

Bibliografie

- Anderson, J. C., Funk, J. B., Elliott, R. & Smith, H. P. (2003). Parental support and pressure and children's extracurricular activities: relationships with amount of involvement and affective experience of participation. *Applied Developmental Psychology*, 24(2), 241-57.
- Aschaffenburg, K. & Maas, I. (1997). Cultural and educational careers: The dynamics of social reproduction. *American sociological review*, 62(August), 573-87.
- Bandura, A. & Walters, R. H. (1969). *Social learning and personality development*. London: Holt, Rinehart and Winston.
- Bennet, T. (2001). *Differing diversities: transversal study on the theme of cultural policy and cultural diversity*. Strasbourg: Council of Europe publishing.
- Beunen, S., Siongers, J., Cops, D. & De Vos, H. (2015). *Technisch verslag scholenonderzoek Cultuureducatie, Steekproeftrekking, veldwerk, responsanalyse, frequenties en schaalconstructie*. Gent: Onderzoeksgroep CuDOS-Vakgroep Sociologie, UGent.
- Bihagen, E. & Katz-Gerro, T. (2000). Culture consumption in Sweden: The stability of gender differences. *Poetics*, 27, 327-49.
- Bodovski, K. & Farkas, G. (2008). "Concerted cultivation" and unequal achievement in elementary school. *Social Science Research*, 37(3), 903-19.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Chan, T. W. & Goldthorpe, J. H. (2007). Social stratification and cultural consumption: The visual arts in England. *Poetics*, 35(2), 168-90.
- Charlene, S. (2006). Parent's message about the role of extracurricular and unstructured leisure activities: adolescents' perceptions. *Journal of leisure research*, 38(3), 398-420.
- Cheadle, J. E. & Amato, P. R. (2011). A quantitative assessment of Lareau's qualitative conclusions about class, race, and parenting. *Journal of family Issues*, 32(5), 679-706.
- Collins, R. (1992). Women and the production of status cultures. In M. Lamont & M. Fournier (Eds.), *Cultivating differences. Symbolic boundaries and the making of inequality* (pp. 213-31). Chicago: University of Chicago press.
- de Graaf, P. M. & Kalmijn, M. (2001). Trends in the intergenerational transmission of cultural and economic status. *Acta Sociologica*, 44(1), 51-66.
- de Vries, J. (2006). *Measurement error in family background variables: the bias in the intergenerational transmission of status, cultural consumption, party preference and religiosity*. Nijmegen: University Nijmegen.

- DiMaggio, P. & Useem, M. (1978). Social class and arts consumption: the origins and consequences of class differences in exposure to the arts in America. *Theory and society*, 5(2), 141-61.
- Dunn, J. S., Kinney, D. A. & Hofferth, S. L. (2003). Parental ideologies and children's after-school activities. *American Behavioral Scientist*, 46(10), 1359-86.
- Erickson, B. H. (1996). Culture, class and connections. *American Journal of Sociology*, 102(1), 217-51.
- Ganzeboom, H. (1982). Explaining differential participation in high-cultural activities: a confrontation of information processing and status seeking theories. In H. Ganzeboom (Ed.), *Theoretical models and empirical analysis* (pp. 186-205). Utrecht: ES-publications.
- Ganzeboom, H. (1989). *Cultuurdeelname in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Ganzeboom, H. B. G. & de Graaf, P. M. (1991). Culturele socialisatie en culturele participatie. Over de invloed van het ouderlijk milieu. In R. Verhoeff & H. B. G. Ganzeboom (Eds.), *Cultuur en publiek* (pp. 133-57). Amsterdam: SISWO.
- Gracia, P. (2015). Parent-child leisure activities and cultural capital in the United Kingdom: The gendered effects of education and social class. *Social Science Research*, 52, 290-302.
- Hutchinson, S. L., Baldwin, C. K. & Caldwell, L. L. (2003). Differentiating parent practices related to adolescent behavior in the free time context. *Journal of leisure research*, 35(4), 396-422.
- Ibarra, H. (1992). Sex differences in network structure and access in an advertising firm. *Administrative science quarterly*, 37(3), 422-47.
- Kraaykamp, G. & Van Eijck, K. (2010). The Intergenerational Reproduction of Cultural Capital: A threefold Perspective. *Social Forces*, 89(1), 209-31.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods. Class, race, and family life*. Berkeley: University of California Press.
- Lievens, J., Siongers, J. & Waege, H. (2015). *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de participatiesurvey 2014*. Leuven: Acco.
- Lizardo, O. (2006). The puzzle of women's "highbrow" culture consumption: Integrating gender and work into Bourdieu's class theory of taste. *Poetics*, 34(1), 1-23.
- McCall, L. (1992). Does gender fit? Bourdieu, feminism, and conceptions of social order. *Theory and society*, 21(6), 837-67.
- McCoy, S., Byrne, D. & Banks, J. (2012). Too much of a good thing? Gender, 'Concerted cultivation' and unequal achievement in primary education. *Child Indicators Research*, 5(1), 155-78.
- McGuigan, J. (2004). *Rethinking cultural policy*. Berkshire: Open University Press: McGraw-Hill Education.
- McWayne, C., Campos, R. & Owsianik, M. (2008). A multidimensional, multilevel examination of mother and father involvement among culturally diverse Head Start families. *Journal of School Psychology*, 46(5), 551-73.
- Mohr, J. W. & DiMaggio, P. (1995). The intergenerational transmission of cultural capital. *Research in social stratification and mobility*, 14, 167-99.
- Nagel, I. (2002). Op welke leeftijd lijken kinderen het meest op hun ouders? Cultuurparticipatie tussen zes en achttien jaar. *Mens en Maatschappij*, 77(3), 207-30.
- Nagel, I. & Ganzeboom, H. B. G. (2002). Participation in Legitimate culture: Family and school effects from adolescence to adulthood. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 38(2), 102-20.
- Notten, N. & Kraaykamp, G. (2009). Parents and the media. A study of social differentiation in parental media socialization. *Poetics*, 37(3), 185-200.
- Notten, N., Kraaykamp, G. & Konig, R. P. (2012). Family Media Matters: Unraveling the Intergenerational Transmission of Reading and Television Tastes. *Sociological Perspectives*, 55(4), 683-706.

- O'Hara, P. (1998). *Partners in production? Women, farm and family in Ireland*. Oxford: Berghahn Books.
- Siongers, J. (2007). *Van generatie op generatie. Een cultuursociologische benadering van de gelijknissen in houdingen en smaken tussen ouders en hun adolescente kinderen*. Doctoraal proefschrift. Brussel: Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel.
- Siongers, J., Beunen, S., Van Steen, A., Willekens, M. & Lievens, J. (2015). Met ouders op stap. Een blik op de cultuurparticipatie van ouders met hun kinderen. In J. Lievens, J. Siongers & H. Waeye (Eds.), *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de participatiesurvey 2014* (pp. 429-51). Leuven: Acco.
- Siongers, J. & Smits, W. (2014). In het culturele spoor van...? Genderspecifieke intergenerationele overdracht van sociale en culturele participatie. In B. Spruyt & J. Siongers (Eds.), *Gender(en): over de constructie en deconstructie van gender bij Vlaamse jongeren* (pp. 37-58). Leuven: Acco.
- Skeggs, B. (1997). *Formations of class & gender. Becoming respectable*. London: SAGE Publications.
- Van Eijck, K. (1997). The impact of family background and educational attainment on cultural consumption: A sibling analysis. *Poetics*, 25(4), 195-224.
- Van Eijck, K. & Bargeman, B. (2004). The changing impact of social background on lifestyle: "culturalization" instead of individualization? *Poetics*, 32(6), 447-69.
- van Hek, M. & Kraaykamp, G. (2015). How do parents affect cultural participation of their children? Testing hypotheses on the importance of parental example and active parental guidance. *Poetics*, 52(October), 124-38.
- Van Steen, A., Willekens, M., Beunen, S., Siongers, J. & Lievens, J. (2015). Evoluties in cultuurdeelname: trends over generaties en opleidingen heen. *Participatie in Vlaanderen 2: eerste analyses van de participatiesurvey 2014*, 37-70.
- Van Wel, F., Couwenbergh-Soeterboek, N., Couwenbergh, C., Ter Bogt, T. & Raaijmakers, Q. (2006). Ethnicity, youth cultural participation, and cultural reproduction in the Netherlands. *Poetics*, 34(1), 65-82.
- Weeden, K. A. & Grusky, D. B. (2005). The Case for a New Class Map1. *American Journal of Sociology*, 111(1), 141-212.
- Willekens, M., Daenekindt, S. & Lievens, J. (2014). Whose Education Matters More? Mothers' and Fathers' Education and the Cultural Participation of Adolescents. *Cultural Sociology*, 8(3), 291-309.
- Willekens, M. & Lievens, J. (2014). Family (and) culture: The effect of cultural capital within the family on the cultural participation of adolescents. *Poetics*, 42(February), 98-113.
- Winner, E., Goldstein, T. R. & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Educational research and innovation art for art's sake? The impact of arts education: The Impact of Arts Education*: OECD Publishing.
- Yaish, M. & Katz-Gerro, T. (2012). Disentangling 'Cultural Capital': The Consequences of Cultural and Economic Resources for Taste and Participation. *European Sociological Review*, 28(2), 169-85.

Abstract

Research reveals that participation in social and cultural activities at a young age has positive effects on the participation in later life and the development of (cultural) competencies. Furthermore, research points at the prominent role parents fulfill in guiding their children towards cultural participation. Based on ethnographic fieldwork, Lareau identifies that this guidance is bound to social class. Mainly middle-class parents make use of the parenting-style Lareau calls 'concerted cultivation'. In this research, Lareau's thesis is tested in a Belgian (Flemish) context, by means of large-scale survey research. In this article, we investigate to what extent the importance parents attach to culture and the guidance of their children to participation is class-bound, and differs according to their cultural participation and gender.

In the analyses, a dataset of 1.980 parents of adolescents is used. Multilevel analyses reveal that the receptive cultural participation behaviour of the parents is the strongest determinant for their parenting-style. Besides, especially the cultural components of social class (educational level, subject of study and job content characteristics) have an effect on the importance parents attach to cultural competencies in the education of children and actually guide their children towards more participation. Economic and material aspects of social class (e.g. occupational status and salary) on the contrary, only have an effect on the parents' actual guiding behaviour (not on the importance they attach to culture). Although mothers and fathers value cultural characteristics to the same extent, we could speak of *gendered cultivation*, since mothers stimulate cultural participation of their children more.

Keywords

parental (cultural) education, socialisation, participation, cultural capital, *concerted cultivation*

Bijlage 1

Tabel b1. Eigenschappen die men belangrijk vindt in de opvoeding van zoon of dochter: oplossing principale componentanalyse.

	Compo- nent 1	Culturele component	Compo- nent 3
Eerlijkheid...is open en eerlijk, liegt niet	0,727	0,130	0,173
Zelfstandig werken... kan zijn plan trekken, onafhankelijk van anderen	0,705	0,210	0,218
Zelfcontrole...kan zich beheersen	0,694	0,213	0,383
Doorzettingsvermogen...geeft niet rap op, zelf als het moeilijk is	0,675	0,369	0,246
Planningcapaciteiten... kan zijn zaken goed plannen	0,665	0,224	0,303
Tolerantie...reageert niet haatdragend op anderen	0,657	0,247	0,205
Beleefde manieren...spreekt met twee woorden, gebruikt een zakdoek...	0,617	0,175	0,489
Solidariteit...helpt mensen in zijn/haar omgeving	0,584	0,238	0,266
Welsprekendheid... heeft een verzorgd en aangepast taalgebruik, spreekt geen dialect en heeft een uitgebreide woordenschat	0,451	0,357	0,363
Kennis van het culturele canon...is op de hoogte van de grote namen uit de kunstgeschiedenis	0,089	0,798	0,223
Cultuurparticipatie... gaat al eens naar een concert of museum	0,169	0,771	0,074
Brede intellectuele bagage...ontwikkelt zich breed en kan over literatuur, kunst, filosofie maar ook over wetenschappen meepraten	0,315	0,725	0,184
Kunstzinnigheid...toont artistieke interesse en uit zich creatief	0,166	0,688	0,179
Creativiteit...durft van de geijkte paden afwijken en originele zienswijzen bedenken	0,321	0,635	0,062
Kritische reflectie...durft kritische vragen stellen over hetgeen hij/zij ziet	0,52	0,597	0,069
Burgerschapszin...neemt actief deel aan het sociale leven in een vereniging, hobby, vrijwilligerswerk of iets anders.	0,330	0,483	0,211
Voorkomen en kledij... komt verzorgd over en kleedt zich fatsoenlijk	0,408	-0,006	0,658
Traditiegetrouwheid...hecht belang aan tradities en gewoonten	0,096	0,129	0,654
Orde en netheid... is ordelijk en net, ruimt kamer op	0,462	0,131	0,618
Discipline... luistert en spreekt niet tegen	0,39	-0,022	0,610
Schoolprestaties... behaalt goede studieresultaten	0,374	0,155	0,557
Bescheidenheid...stelt zich nederig en bescheiden op	0,254	0,206	0,528
Competitief...vergelijkt zich met anderen en wil de betere zijn	-0,075	0,335	0,521

Methode: Principale Componentanalyses.

Rotatiemethode: Oblimin met Kaiser Normalization.